

---

# ΚΑΤΑΠΟΛΕΜΗΣΗ ΤΩΝ ΔΙΑΚΡΙΣΕΩΝ

Ειδική Έκθεση 2016 (άρθρο 20 παράγρ. 3 Ν. 3304/2005)

---

## Διακρίσεις λόγω φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής

- Εθνοτική καταγωγή
- Φυλετική καταγωγή: Η περίπτωση των Ρομά

---

## Διακρίσεις λόγω ιθαγένειας

- Επαγγελματικά δικαιώματα πολιτών τρίτων χωρών
- Χορήγηση επιδόματος μακροχρόνια ανέργων σε πολίτες τρίτων χωρών
- Συμμετοχή μαθητών σε προγράμματα Erasmus

---

## Διακρίσεις λόγω αναπηρίας

- Πρόσβαση στην εργασία
- Προσβασιμότητα σε δημοτικά κτίρια και κοινόχρηστους δημοτικούς χώρους
- Υποβοηθούμενη αναπαραγωγή σε οροθετικά άτομα
- Εκπαίδευση παιδιών με αναπηρία ή/και με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες

---

## Διακρίσεις λόγω ηλικίας

- Πρόσβαση στην εργασία
- Κινητικότητα και συνταξιοδότηση
- Άσκηση επαγγελματικής δραστηριότητας

---

## Διακρίσεις λόγω θρησκευτικών ή άλλων πεποιθήσεων

- Αντιρρησίες συνείδησης
- Ταφή και αποτέφρωση

---

## Διακρίσεις λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού ή ταυτότητας φύλου

- Η κατοχύρωση των δικαιωμάτων των παιδιών ομογενεϊκών οικογενειών
- Αιτούντες άσυλο

---

## Δράσεις προώθησης της αρχής της ίσης μεταχείρισης, ευαισθητοποίηση και κατάρτιση



Η παρούσα Έκθεση αποτυπώνει τη δράση του Συνηγόρου το έτος 2016 ως φορέα προώθησης της αρχής της ίσης μεταχείρισης ανεξαρτήτως φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής, θρησκευτικών ή άλλων πεποιθήσεων, αναπηρίας, ηλικίας ή σεξουαλικού προσανατολισμού, σύμφωνα με την κατά τον Ν. 3304/2005 αρμοδιότητά του. Η Έκθεση συμπεριλαμβάνει και υποθέσεις για τη διερεύνηση των οποίων δεν αξιοποιήθηκαν τα θεσμικά εργαλεία που προβλέπονται στον Ν. 3304/2005, καθώς δεν ενέπιπταν με τη στενή έννοια του νόμου (*stricto sensu*) στο πεδίο εφαρμογής του. Οι υποθέσεις αυτές εξετάστηκαν υπό το πρίσμα της γενικότερης αρμοδιότητας του Συνηγόρου για την προστασία των δικαιωμάτων, καθώς και της ειδικότερης ως φορέα προώθησης της αρχής της ίσης μεταχείρισης (άρθρο 19 παράγρ. 1 Ν. 3304/2005). Επίσης, στην παρούσα Έκθεση έχουν συμπεριληφθεί υποθέσεις που αφορούν διακρίσεις λόγω ταυτότητας φύλου, παρά το γεγονός ότι ο συγκεκριμένος λόγος διάκρισης δεν εντάσσεται στο ρυθμιστικό πεδίο του Ν. 3304/2005. Η πάγια αυτή επιλογή του Συνηγόρου γίνεται για λόγους συνάφειας με το αντικείμενο της Έκθεσης, αλλά και για λόγους ανάδειξης των προβλημάτων της συγκεκριμένης πληθυσμιακής ομάδας και προώθησης της επίλυσής τους. Αναλυτικότερα, κατά το 2016, σύμφωνα με τα ανωτέρω κριτήρια, ο Συνήγορος διερεύνησε 219 υποθέσεις στις οποίες φερόταν να συντρέχει διακριτική μεταχείριση σε βάρος κάποιου ή κάποιων προσώπων. Από αυτές, οι εκκρεμείς υποθέσεις προηγούμενων ετών είναι 78. Από το σύνολο των υποθέσεων αρχειοθετήθηκαν 48, επειδή κρί-

θηκαν εκτός αρμοδιότητας, αβάσιμες ή διακόπηκε η διερεύνησή τους λόγω μη προσκόμισης στοιχείων από τους ενδιαφερομένους. Η έκβαση των 80 υποθέσεων, των οποίων η διερεύνηση ολοκληρώθηκε το 2016, ήταν κατ' αρχάς θετική σε 37 περιπτώσεις, ενώ σε 19 περιπτώσεις η διοίκηση αρνήθηκε να συμμορφωθεί και σε 24 από αυτές διαπιστώθηκε τελικώς ότι οι ενέργειές της ήταν σύνομες. Οι υπόλοιπες 91 εξακολουθούν να διερευνώνται.

Με τον Ν. 3304/2005 ο Συνήγορος ορίστηκε για πρώτη φορά φορέας προώθησης της αρχής της ίσης μεταχείρισης ανεξαρτήτως εθνικής ή φυλετικής καταγωγής, θρησκευτικών ή άλλων πεποιθήσεων, αναπηρίας, ηλικίας ή σεξουαλικού προσανατολισμού στον δημόσιο τομέα. Παρά τις σοβαρές ελλείψεις του νόμου αυτού, τόσο στο σκέλος που αφορά το ρυθμιστικό εύρος και την επάρκειά του όσο και στην επιλογή επιμερισμού της οικείας αρμοδιότητας σε φορείς που δεν πληρούν τις απαιτούμενες εγγυήσεις ανεξαρτησίας (Σώμα Επιθεώρησης Εργασίας και Επιτροπή Ίσης Μεταχείρισης του Υπουργείου Δικαιοσύνης), ο νόμος αυτός οργάνωσε ένα σύνθετο και καινοφανές πλέγμα ενεργοποίησης μηχανισμών προστασίας του θιγόμενου προσώπου, που συναρτάται ευθέως με την προώθηση της αρχής της ίσης μεταχείρισης και υπερβαίνει το παραδοσιακό πρότυπο ελέγχου και εποπτείας της νομιμότητας. Ο νόμος αυτός φάνηκε, ωστόσο, να ανταποκρίνεται περισσότερο στην υποχρέωση ενσωμάτωσης των Οδηγιών 2000/43 και 2000/78 του Συμβουλίου, παρά στην ανάγκη προσαρμογής του

οικείου πλαισίου στις εγχώριες ανάγκες αποτελεσματικής αντιμετώπισης των διακρίσεων.

**Η εμπειρία του Συνηγόρου το διάστημα που έχει μεσολαβήσει από το 2005 καταδεικνύει ότι το ζήτημα της πραγματικής ισότητας επανέρχεται συχνά και μάλιστα με τρόπο που καθιστά σαφές ότι η αποτελεσματική αντιμετώπισή του ξεπερνά τα ατομικά χαρακτηριστικά της αναφοράς ενός προσώπου και προσλαμβάνει συστημική διάσταση. Πέρα από την καχυποψία έναντι του διαφορετικού που τακτικά εκδηλώνεται από την πλευρά της διοίκησης στη συναλλαγή της με πολίτες οι οποίοι διαθέτουν διαφορετικά χαρακτηριστικά (εθνικά, φυλετικά, θρησκευτικά κ.λπ.), συχνά ακόμη και στη νομοθεσία αποτυπώνονται κατάλοιπα αυτής της καχυποψίας.**

<b>Στατιστικά ανά πεδίο διάκρισης</b>						
	Σύνολο αναφορών που εξετάστηκαν κατά το 2016	Αναφορές που υποβλήθηκαν κατά το 2016	Αναφορές προηγούμενων ετών που εξετάστηκαν το 2016	Διακρίσεις στην εργασία/απασχόληση	Διακρίσεις στην εκπαίδευση και την επαγγελματική κατάρτιση	Διακρίσεις στη διάθεση αγαθών, παροχή υπηρεσιών, στέγαση
Ρομά	57	26	31	0	13	44
Εθνοτική καταγωγή/φυλετική καταγωγή (εκτός υποθέσεων Ρομά)	13	11	2	4	3	6
Αναπηρία	73	56	17	23	36	14
Ηλικία	32	21	11	31	1	0
Σεξουαλικός προσανατολισμός	8	6	2	0	2	6
Ταυτότητα φύλου	3	3	0	1	0	2
Θρησκευτικές ή άλλες πεποιθήσεις	33	18	15	1	0	32
<b>ΣΥΝΟΛΟ</b>	<b>219</b>	<b>141</b>	<b>78</b>	<b>60</b>	<b>55</b>	<b>104</b>

Στο πλαίσιο αυτό διαπιστώνεται ότι οι διακρίσεις στην Ελλάδα εμφανίζουν δομικά χαρακτηριστικά που αντλούν έρεισμα:

- είτε από την ίδια τη νομοθεσία και τα κατάλοιπα διατάξεων που αντιβαίνουν στον ίδιο τον νόμο κατά των διακρίσεων, όπως προαναφέρθηκε
- είτε από την ανέλεγκτη διάρθρωση πεδίων δραστηριότητας, όπως η απασχόληση, που επιτρέπουν την εκμετάλλευση (χαρακτηριστικό παράδειγμα η μαύρη εργασία και η εκμετάλλευση της εργασίας ευάλωτων ομάδων του πληθυσμού)
- είτε από διοικητικές πρακτικές και αυτοματισμούς, που εμφανίζουν τις διακρίσεις λόγω των επίμαχων χαρακτηριστικών (φύλου, εθνικών, φυλετικών, ηλικίας, αναπηρίας, σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου) ως περίπου αυτονόητες.

Η εμπειρία αυτή αναδεικνύει την αξία και την ανάγκη εστίασης και ενδυνάμωσης της διαμεσολαβητικής παρέμβασης του Συνηγόρου, αλλά και την ανάγκη αξιοποίησης θεσμικών εργαλείων για την αποτελεσματική άσκηση των αρμοδιοτήτων του, όταν ο διαμεσολαβητικός ρόλος δεν επαρκεί. Η αξιοποίηση της διαμεσολαβητικής παρέμβασης του Συνηγόρου, ευθέως συνδεδεμένη με τη φυσιογνωμία του θεσμού και την παραδοσιακή του λειτουργία, επιτρέπει τη συνεισφορά του στη διάχυση και προώθηση τόσο στη διοίκηση όσο και στο ευρύτερο κοινό μιας αντίληψης που σέβεται τη διαφορετικότητα και αντιστρατεύεται εδραιωμένα στερεότυπα και προκαταλήψεις που αφορούν συλλογικότητες με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά (εθνοφυλετικά, θρησκευτικά, αναπηρίας, ηλικίας, σεξουαλικού προσανατολισμού ή ταυτότητας φύλου). Ιδίως στον ιδιωτικό τομέα, ωστόσο, η παρέμβαση αυτή ενδέχεται να αποδειχθεί αναποτελεσματική αν δεν συνδυαστεί με την πρόβλεψη ή την αξιοποίηση μηχανισμών επιβολής κυρώσεων. Δεν είναι τυχαία, άλλωστε, η νομοθετική επιλογή ανάθεσης στον Συνήγορο της αρμοδιότητας προώθησης και εποπτείας της ισότητας των φύλων στην απασχόληση στον ιδιωτικό τομέα, σε συνεργασία με το ΣΕΠΕ. Με την επιλογή αυτή διατηρείται ο ανεξάρτητος εποπτικός ρόλος του Συνηγόρου, ενώ παράλληλα αξιοποιείται η μακρόχρονη εμπειρία, αλλά και τα θεσμικά εργαλεία παρέμβασης του ΣΕΠΕ στο πεδίο της ιδιωτικής απασχόλησης.

Η πρόσφατη αλλαγή του νομοθετικού πλαισίου και η ανάθεση στον Συνήγορο του συνόλου της αρμοδιότητας προώθησης και εποπτείας της αρχής της ίσης μεταχείρισης σε δημόσιο και ιδιωτικό τομέα με τον νέο Ν. 4443/2016 στο πρότυπο της αντίστοιχης αρμοδιότητας του Συνηγόρου για την ισότητα των φύλων, όπως αυτή αποτυπώνεται στον Ν. 3896/2010, αναμένεται να εξορθολογίσει το υφιστάμενο και εξαιρετικά σύνθετο οργανωτικό πλαίσιο και να διευκολύνει την πρόσβαση θυμάτων διακρίσεων στον αρμόδιο ενιαίο φορέα, ανεξάρτητα από τον λόγο διάκρισης που

συντρέχει στο πρόσωπό τους και ανεξάρτητα από το πεδίο, δημόσιο ή ιδιωτικό, στο οποίο αυτή εκδηλώθηκε.

Στο πλαίσιο αυτό, σε σωστή, καταρχήν, κατεύθυνση, κινείται η πρόβλεψη στον νέο νόμο των υπηρεσιών και φορέων που θα συνδράμουν τον Συνήγορο στο έργο του με στόχο έναν ευρύτερο διοικητικό αλλά και κοινωνικό συντονισμό για την προώθηση της ισότητας (άρθρα 13 και 15-17). Οι φορείς και οι υπηρεσίες αυτές συνθέτουν το πλέγμα ενός θεσμικού μηχανισμού συνεργασίας για την αποτελεσματική καταπολέμηση των διακρίσεων και αναμένεται να συμβάλουν καθοριστικά στην επίτευξη των σκοπών του νόμου. Πέρα από τη συνολική ανάθεση της αρμοδιότητας σε ενιαίο φορέα και τη διαμόρφωση ενός θεσμικού πλαισίου φορέων και υπηρεσιών για την προώθηση της αρχής της ίσης μεταχείρισης και τη συνεργασία με τον Συνήγορο, θετικά αποτιμάται:

- Η συμπερίληψη της ταυτότητας φύλου και των χαρακτηριστικών φύλου στους λόγους διάκρισης στον νέο νόμο για την ίση μεταχείριση (Ν. 4443/2016), καθώς και η χρήση του ορθότερου όρου «σεξουαλικός προσανατολισμός» έναντι του «γενετήσιος προσανατολισμός». Άλλωστε, ο Συνήγορος παγίως εξέταζε τις σχετικές αναφορές υπό το πρίσμα της έννοιας της ταυτότητας φύλου και όχι με βάση το περιοριστικό νομοθετικό πλαίσιο που έθετε ο Ν. 3896/2010.
- Η προσθήκη και ο προσδιορισμός της έννοιας της πολλαπλής διάκρισης, της διάκρισης λόγω νομιζόμενων χαρακτηριστικών, της εξ'αντανάκλασας διάκρισης λόγω σχέσης με άτομα που διαθέτουν ένα από τα προστατευόμενα χαρακτηριστικά, αλλά και ο ορισμός των εύλογων προσαρμογών στο άρθρο 2, όπως προβλέπεται και στη Διεθνή Σύμβαση για τα Δικαιώματα Ατόμων με Αναπηρία.
- Η απαίτηση ειδικώς αιτιολογημένης απόκλισης σε περιπτώσεις που αφορούν διαφορετική μεταχείριση λόγω ιθαγένειας, είναι κατ' αρχάς θετική εξέλιξη, θα ήταν σκόπιμο, ωστόσο, να γίνει ειδική μνεία στο ειδικό καθεστώς των προσφύγων και των αιτούντων άσυλο, αλλά και στα αυξημένα δικαιώματα που δίδουν το καθεστώς το επί μακρόν διαμενόντων αλλοδαπών τρίτων χωρών.
- Η πρόβλεψη της υποχρέωσης της διοίκησης να αιτιολογεί με επάρκεια και σύμφωνα με τις αυστηρές προϋποθέσεις του νόμου τυχόν δικαιολογημένη διαφορετική μεταχείριση, ιδίως στις περιπτώσεις διακρίσεων λόγω ηλικίας, δεδομένου ότι από την εμπειρία του Συνηγόρου κατά την εφαρμογή του Ν. 3304/2005 συχνά οι ηλικιακές διακρίσεις θεωρούνται σχεδόν αυτονόητες και μη χρήζουσες αιτιολόγησης.
- Η απαίτηση πλήρους και εμπεριστατωμένης αιτιολογίας σε περιπτώσεις απόκλισης από το διατακτικό του πορίσματος που διαμορφώνει ο Συνήγορος κατά τη διερεύνηση καταγγελίας.

Δεν μπορεί, ωστόσο, παρά να επισημανθεί ότι η νομοθετική πρωτοβουλία εμφανίζεται άτολμη στο σκέλος που αφορά την οριζόντια επέκταση των πεδίων εφαρμογής της Οδηγίας 2000/78, δηλαδή την καταπολέμηση των διακρίσεων λόγω θρησκείας ή πεποιθήσεων, ηλικίας, αναπηρίας, σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου, εκτός από τον τομέα της απασχόλησης και της εργασίας και στην κοινωνική προστασία, τις κοινωνικές παροχές, την εκπαίδευση και την πρόσβαση σε αγαθά και υπηρεσίες. Η οριζόντια διεύρυνση των πεδίων αυτών, μολονότι δεν αποτέλεσε τελικά αντικείμενο νέας Οδηγίας από τα αρμόδια όργανα της ΕΕ, αποτελεί σύσταση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής προς τα κράτη μέλη, προκειμένου να αναλάβουν σχετικές νομοθετικές πρωτοβουλίες και να εξορθολογίσουν το θεσμικό πλαίσιο καταπολέμησης των διακρίσεων. Υπό αυτό το πρίσμα, το ζήτημα της ολιστικής προσέγγισης των διακρίσεων παραμένει σε εκκρεμότητα.

Σε κάθε περίπτωση πάντως, μετά την ψήφιση του νέου νόμου για την ίση μεταχείριση αναμένεται να ενδυναμωθεί η συστηματική εστίαση σε ζητήματα καταπολέμησης των διακρίσεων σε ένα ευρύ φάσμα δραστηριοτήτων και σε ευρύτερα πεδία των ήδη υφιστάμενων με βάση την ισχύουσα μέχρι σήμερα νομοθεσία. Την ετοιμότητα του Συνηγόρου να ανταποκριθεί στις αυξημένες απαιτήσεις του νέου του ρόλου αναδεικνύει και η πρόσφατη οργανωτική επιλογή της Αρχής να συσταθεί ειδικό τμήμα (Κύκλος Ίσης Μεταχείρισης) με αντικείμενο την προώθηση της ίσης μεταχείρισης και την καταπολέμηση των διακρίσεων λόγω φύλου, εθνικής ή φυλετικής καταγωγής, αναπηρίας, ηλικίας, σεξουαλικού προσανατολισμού ή ταυτότητας φύλου.

## **ΔΙΑΚΡΙΣΕΙΣ ΛΟΓΩ ΦΥΛΕΤΙΚΗΣ Ή ΕΘΝΟΤΙΚΗΣ ΚΑΤΑΓΩΓΗΣ**

### **Εθνοτική καταγωγή**

Οι διακρίσεις λόγω εθνοτικής καταγωγής αφορούν διαφοροποιήσεις στη μεταχείριση ενός προσώπου που συχνά σχετίζονται με την καχυποψία ή την προκατάληψη έναντι χαρακτηριστικών εθνικής ετερότητας. Η καχυποψία ή η προκατάληψη αυτή μπορεί να αφορά τη διοικητική πρακτική ή ακόμα και την ίδια τη νομοθετική πρόβλεψη. Σε αρκετές περιπτώσεις μάλιστα δεν περιορίζεται μόνο στην αλλοδαπή ιθαγένεια, αλλά παρατηρείται και στη μεταχείριση ελλήνων πολιτών, είτε πρόκειται για αλλογενείς είτε για πολιτογραφηθέντες Έλληνες.

### **Αστική και δημοτική κατάσταση**

Ενδεικτική περίπτωση είναι η πρακτική που ακολουθείται σχετικά με τη διόρθωση ή την αλλαγή του ονόματος πολιτογραφηθέντων

ακόμη και μετά την έκδοση σχετικής δικαστικής απόφασης. Η στάση αυτή φαίνεται να σχετίζεται με την επιδίωξη να διατηρούνται «ορατά» χαρακτηριστικά εθνικής ετερότητας, ακόμη και μετά την κτήση της ελληνικής ιθαγένειας. Το Υπουργείο Εσωτερικών αρνείται να καταχωρίσει στα βιβλία δημοτολογίου τις μεταβολές που έχουν επέλθει στα επίμαχα στοιχεία των πολιτογραφηθέντων, μολονότι έχει εκδοθεί σχετική δικαστική απόφαση, υποστηρίζοντας ότι η καταχώρισή τους στο δημοτολόγιο διενεργείται μόνο βάσει των στοιχείων της απόφασης πολιτογράφησής τους και οποιαδήποτε αλλαγή πρέπει να επέλθει μόνο μέσω διόρθωσης της απόφασης αυτής. Η άρνηση αυτή, ωστόσο, δεν προβλέπεται στον νόμο, παραβιάζει την πάγια συναφή νομολογία του ΣτΕ και στην πράξη στερεί τη δυνατότητα αλλαγής των ονοματεπωνυμικών στοιχείων των πολιτογραφηθέντων με όρους ισότιμους έναντι των άλλων ελλήνων πολιτών. Με δεδομένο ότι η Διεύθυνση Αστικής και Δημοτικής Κατάστασης του υπουργείου εμμένει στη θέση της, ο Συνήγορος έχει ζητήσει την παρέμβαση της αρμόδιας Γενικής Γραμματείας προκειμένου να αποκατασταθεί η ισονομία, όσον αφορά το δικαίωμα στο όνομα και την ταυτότητα μεταξύ όλων των γεννημένων στην Ελλάδα ανηλίκων, ανεξαρτήτως του χρόνου ή τρόπου κτήσης της ελληνικής ιθαγένειας (υπόθεση 212133/2016).

Αντίστοιχη προβληματική που εισάγει διάκριση λόγω εθνοτικής καταγωγής εμφανίζει και το ζήτημα της καθυστερημένης εγγραφής στο δημοτολόγιο ανήλικων αρρένων τέκνων πολιτογραφηθέντων, που γεννήθηκαν πριν από την πολιτογράφηση των γονέων τους. Το μητρώο αρρένων καταρτίζεται τον Σεπτέμβριο κάθε έτους, οπότε και καταχωρίζεται ο αντίστοιχος αριθμός μητρώου για κάθε παιδί γεννημένο εντός του έτους αυτού. Μέχρι το χρονικό αυτό σημείο, τα τέκνα των λοιπών ελλήνων πολιτών, που γεννιούνται εντός του έτους, εγγράφονται κανονικά στο δημοτολόγιο και ο αριθμός μητρώου συμπληρώνεται στη συνέχεια. Η πρακτική αυτή, ωστόσο, δεν εφαρμόζεται στις περιπτώσεις παιδιών που γεννήθηκαν πριν από την πολιτογράφηση του γονέα τους, μολονότι τα ανήλικα τέκνα πολιτογραφηθέντος αποκτούν, σύμφωνα με τον νόμο, αυτόματα την ελληνική ιθαγένεια. Στις περιπτώσεις αυτές, η διαδικασία εγγραφής δεν γίνεται άμεσα, αλλά διατηρείται σε εκκρεμότητα έως και ένα έτος, ενώ για το διάστημα που μεσολαβεί οι συγκεκριμένοι ανήλικοι καταγράφονται ενδεικτικά ως αλλοδαπά τέκνα στην οικογενειακή μερίδα του γονέα τους. Η πρακτική αυτή έχει ως αποτέλεσμα τα παιδιά αυτά μέχρι την οριστική εγγραφή τους στα μητρώα να στερούνται στοιχειώδη δικαιώματα, όπως η ασφάλιση, καθώς δεν καθίσταται πρακτικά δυνατή η προσκόμιση των απαιτούμενων δικαιολογητικών. Η παρέμβαση του Συνηγόρου προς την Αποκεντρωμένη Διοίκηση Αττικής για ατομική περίπτωση είχε επιτυχή έκβαση. Δεδομένου, ωστόσο, ότι από τη διερεύνηση της αναφοράς διαπιστώθηκε ότι

το πρόβλημα είχε γενικό χαρακτήρα, ο Συνήγορος απευθύνθηκε στο Υπουργείο Εσωτερικών και ζήτησε την έκδοση σχετικής εγκυκλίου (υπόθεση 216930/2016).

## Φυλετική καταγωγή: Η περίπτωση των Ρομά

Το ζήτημα των διακρίσεων λόγω φυλετικής καταγωγής, όπως τουλάχιστον αποτυπώνεται στις σχετικές αναφορές, αφορά σχεδόν αποκλειστικά Ρομά. Τα θέματα που τίθενται αφορούν κυρίως ζητήματα στέγασης (μετεγκατάσταση, στεγαστικά δάνεια), επιβολής προστίμων για αυθαίρετες κατασκευές, αλλά και ζητήματα διατήρησης της κοινωνικής ειρήνης, λόγω των επιπτώσεων που έχουν οι συνθήκες διαβίωσης των Ρομά και η απουσία υποδομών υγιεινής στην ποιότητα ζωής των περιοίκων.

### Στεγαστική αποκατάσταση

Η πάγια επισήμανση του Συνηγόρου για τη δυσανάλογη επιβάρυνση που συνεπάγεται η εξίσωση παραπηγμάτων από πρόχειρα και ευτελή υλικά, με μόνιμες και συμβατικές κατασκευές οικών, από άποψη πολεοδομικών προστίμων, καθώς και η σχετική πρότασή του (τα έτη 2014 και 2015) για νομοθετική ρύθμιση του ζητήματος, δεν έχει βρει ακόμη έμπρακτη ανταπόκριση από το Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας. Υπενθυμίζεται ότι η σχετική νομοθετική ρύθμιση προτάθηκε από την Αρχή ως γενική πρόβλεψη για την αντιμετώπιση επιμέρους κατηγοριών κατασκευών ουσιαδώς διαφορετικών μεταξύ τους με πρόσφορο και αντικειμενικό τρόπο σε ό,τι αφορά τα πρόστιμα. Η πρόταση αυτή αφορά οποιονδήποτε πολίτη βρίσκεται σε αντικειμενική δυσχέρεια να στεγαστεί σε οίκημα που αποτελεί συμβατική κατασκευή και όχι αποκλειστικά άτομα με συγκεκριμένα φυλετικά χαρακτηριστικά (Ρομά).

Με αναφορά ομάδας 50 οικογενειών από το Ποντισμένο Σερρών, τέθηκε εκ νέου το ζήτημα της αδυναμίας εξυπηρέτησης των στεγαστικών δανείων, τα οποία ελήφθησαν με εγγύηση του Δημοσίου. Μετά την πρόσφατη νομοθετική ρύθμιση που προέκυψε, σε συνέχεια και σχετικής παρέμβασης του Συνηγόρου προς τα συναρμόδια Υπουργεία Οικονομικών και Εσωτερικών (άρθρο 27 Ν. 4416/2016), διατηρήθηκε το καθεστώς επιδότησης και εγγυήσεων στα δάνεια αυτά.

**Ωστόσο, η ρύθμιση αυτή δεν επιλύει το συνολικό πρόβλημα στις περιπτώσεις που οι οφειλές από τα δάνεια που δεν εξυπηρετούνται, έχουν ήδη καταστεί ληξιπρόθεσμες και απαιτητές και ένας αριθμός των δανείων αυτών έχουν περάσει από τα πιστωτικά ιδρύματα στις ΔΟΥ των οφειλετών, στις οποίες έχουν βεβαιωθεί. Ως αποτέλεσμα, η οφειλή είναι πλέον απέναντι στο Δημόσιο και όχι**

**σε πιστωτικό ίδρυμα, ενώ σε κάποιες περιπτώσεις έχουν εκδοθεί κατασχετήρια. Τα κατασχετήρια αυτά έχουν προκαλέσει μεγάλη ανησυχία σε οικογένειες Ρομά που έχουν ήδη είτε αγοράσει είτε ανεγείρει κατοικίες με τα δάνεια αυτά και έχουν μόνιμως εγκατασταθεί εκεί.**

Περαιτέρω, λόγω των οφειλών προς ΔΟΥ, έχουν υπάρξει και κατασχέσεις λογαριασμών εις χείρας πιστωτικών ιδρυμάτων. Ο Συνήγορος παρενέβη για να αποδοθούν στους δικαιούχους ποσά (συγκεκριμένα από αγροτικές επιδοτήσεις) που είχαν κατατεθεί στους δεσμευμένους λογαριασμούς και ενημέρωσε τους πολίτες για την υποχρεωτική δήλωση λογαριασμών στο TAXIS ως ακατάσχετων (υπόθεση 213625/2016).

### Συνθήκες διαβίωσης και σχέσεις με περιοίκους

Η κοινωνική ένταση που προκαλείται ως συνέπεια των συνθηκών διαβίωσης των Ρομά, ιδίως σε μη Ρομά κατοίκους που διαμένουν κοντά σε αυθαίρετους καταυλισμούς, έχει επανειλημμένως απασχολήσει τον Συνήγορο. Στις περιπτώσεις αυτές, η παρέμβαση του Συνηγόρου εκ των πραγμάτων έχει αποδέκτη, καταρχήν, τη διοίκηση και τις εκάστοτε εμπλεκόμενες υπηρεσίες. Συχνά, ωστόσο, και με δεδομένη την απουσία μηχανισμών κοινωνικής ειρήνευσης, η παρέμβαση του Συνηγόρου περιλαμβάνει και αυτή τη διάσταση.

**Είναι χαρακτηριστικό ότι σε καταγγελίες περιοίκων για ανθυγιεινές συνθήκες διαβίωσης και προβλήματα από την παραβατική συμπεριφορά Ρομά, οι ενέργειες του Συνηγόρου δεν εξαντλούνται στην παρέμβασή του προς τις εκάστοτε αρμόδιες αστυνομικές (μέτρα αστυνόμευσης και αντιμετώπισης παραβάσεων) και δημοτικές υπηρεσίες (καθαριότητα κ.λπ.). Συχνά είναι αναγκαία η ενημέρωση και ευαισθητοποίηση των αναφερόμενων σχετικά με την ανάγκη αντιμετώπισης μειονεκτημάτων που αντιμετωπίζει η συγκεκριμένη πληθυσμιακή ομάδα, προκειμένου να επιτευχθεί η κοινωνική τους ένταση και να περιοριστεί ο κοινωνικός τους αποκλεισμός.**

Είναι ενδεικτική η υπόθεση σωματείου κατοίκων στη Νέα Ποτίδαια Χαλκιδικής, κατά τη διερεύνηση της οποίας ο Συνήγορος έκανε αναφορά σε δράσεις που περιλαμβάνονται στο «Επιχειρησιακό Σχέδιο Δράσης για την Κοινωνική Ένταξη των Ρομά στην Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας» αλλά και στον Πρακτικό Οδηγό για Δημοτικές Αρχές<sup>1</sup>, τον οποίο εκπόνησε το 2011 και περιλαμβάνει τη συστηματοποίηση των υποχρεώσεων των δήμων σε ζητήματα διαχείρισης προσώπων που διαμένουν σε πρόχειρα καταλύματα (υπόθεση 213119/2016). Σε αντίστοιχη αναφορά

<sup>1</sup> [http://www.synigoros.gr/?i=maps.el.roma\\_genika.228696](http://www.synigoros.gr/?i=maps.el.roma_genika.228696)

για προβλήματα από την εγκατάσταση Ρομά στην Τανάγρα, ο Συνήγορος κινητοποίησε την υγειονομική υπηρεσία της Περιφέρειας Στερεάς Ελλάδας προκειμένου να πραγματοποιήσει αυτοψία και αφού επιβεβαιώθηκε το πρόβλημα, ζήτησε από τον οικείο δήμο να προβεί άμεσα σε καθαρισμό. Ο δήμος ενημέρωσε τον Συνήγορο ότι προέβη στις αναγκαίες ενέργειες καθαριότητας αλλά και στην τοποθέτηση των αναγκαίων υποδομών για τη συστηματική αποκομιδή απορριμμάτων (υπόθεση 203887/2015).

### Εκπαιδευτική ένταξη των παιδιών

Ο Συνήγορος το 2015 υπέβαλε στο Υπουργείο Παιδείας τις διαπιστώσεις και τις προτάσεις του για το ζήτημα της εκπαιδευτικής ένταξης των παιδιών Ρομά (βλ. *Ετήσια Έκθεση 2015*, σ. 105-106 και 151-152). Το 2016 η Αρχή εξακολούθησε να ερευνά ανάλογες υποθέσεις, κυρίως όσον αφορά την καλύτερη ένταξη των παιδιών στα σχολεία με στόχο την παροχή ουσιαστικής εκπαίδευσης και τη μεγιστοποίηση της παραμονής τους στο σχολικό περιβάλλον. Στο πλαίσιο διερεύνησης σειράς αναφορών για το θέμα αυτό, ο Συνήγορος επισκέφθηκε και φέτος μεγάλο αριθμό οικισμών και καταυλισμών σε όλη τη χώρα, καθώς και σχολεία στα οποία φοιτούν παιδιά Ρομά, και συνεργάστηκε με φορείς και υπηρεσίες που ασχολούνται με το ζήτημα.

Χαρακτηριστική ήταν η περίπτωση δεκαεπτάχρονης μαθήτριας, η οποία κατά τη διάρκεια της σχολικής χρονιάς, και ενώ φοιτούσε στο γυμνάσιο, παντρεύτηκε κατά τις παραδόσεις των Ρομά με μαθητή λυκείου που διέμενε σε άλλη περιοχή. Λόγω του γάμου της, μετακινήθηκε και μετεγγράφηκε σε σχολείο άλλης περιοχής. Στη συνέχεια όμως, επέστρεψε στο αρχικό σχολείο της και επιχείρησε να συνεχίσει τη φοίτησή της. Στο τέλος της σχολικής χρονιάς η φοίτησή της κρίθηκε ανεπαρκής λόγω του ότι είχε ξεπεράσει κατ' ολίγον τον μέγιστο επιτρεπόμενο αριθμό απουσιών και έπρεπε να επαναλάβει την τάξη, παρότι και τα δύο σχολεία ανέφεραν ότι ήταν καλή μαθήτρια, συνεργάσιμη και επιμελής. Ο Συνήγορος απευθύνθηκε στο Υπουργείο Παιδείας επισημαίνοντας ότι:

- η εκπαιδευτική κοινότητα πρέπει να συνεκτιμά τις ιδιαιτερότητες της εν λόγω κοινωνικής ομάδας και τα προσκόμματα που παρεμποδίζουν την ομαλή φοίτηση των παιδιών και απορρέουν από τις οικογενειακές τους παραδόσεις και υποχρεώσεις, και σε συνδυασμό με την κατάλληλη υποστήριξη από κοινωνικές υπηρεσίες να επιδείξει τη μέγιστη δυνατή κατανόηση και υποστήριξη στην ισότιμη εκπαιδευτική συμμετοχή τους
- η ολοκλήρωση της υποχρεωτικής εκπαίδευσης από μία μαθήτρια Ρομά αποτελεί θετικό πρότυπο για την υπόλοιπη κοινότητα και θα πρέπει να ενισχυθεί, ιδίως σε περιοχές όπου η πάγια πρακτική είναι η διακοπή της φοίτησης των κοριτσιών στο γυμνάσιο
- στο πλαίσιο σχετικών συστάσεων του Συμβουλίου της Ευρώπης

για τη φοίτηση των παιδιών Ρομά στο σχολείο ενθαρρύνεται η υιοθέτηση εκπαιδευτικών πολιτικών που στηρίζονται στην ευελιξία λαμβάνοντας υπόψη την ιδιαιτερότητα των κοινοτήτων Ρομά ως μετακινούμενων πληθυσμών και, μεταξύ άλλων, δίνεται έμφαση στην αποφυγή της εγκατάλειψης του σχολείου, στη φοίτηση των παιδιών στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση και στη φοίτηση των κοριτσιών.

Μετά την παρέμβαση του Συνηγόρου δόθηκε η δυνατότητα στη μαθήτρια να δώσει εξετάσεις τον Σεπτέμβριο και να προαχθεί στην επόμενη τάξη (υπόθεση 215493/2016).

## ΔΙΑΚΡΙΣΕΙΣ ΛΟΓΩ ΙΘΑΓΕΝΕΙΑΣ

Η γενική ρήτρα εξαιρέσεως από το ρυθμιστικό πεδίο του Ν. 3304/2005 λόγω ιθαγένειας, σε συνδυασμό με τους περιορισμούς που τίθενται στο πεδίο εφαρμογής του νόμου, συντηρεί μια ασάφεια ως προς το ακριβές καθεστώς προστασίας. Η διοίκηση συχνά αντιμετωπίζει με επιφυλακτικότητα τα δικαιώματα πολιτών που δεν έχουν ελληνική ιθαγένεια ή καταγωγή. Η επιφυλακτικότητα ή η αμήχανη στάση της ελληνικής διοίκησης στην απόδοση δικαιωμάτων δεν αφορά μόνο αλλοδαπούς πολίτες τρίτων χωρών, αφορά συχνά και πολίτες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, για τους οποίους η ελληνική έννομη τάξη οφείλει να επιφυλάσσει σε πολλούς τομείς ίση μεταχείριση με τους Έλληνες πολίτες.

### Επαγγελματικά δικαιώματα πολιτών τρίτων χωρών

Ο άμεσος ή έμμεσος αποκλεισμός πολιτών τρίτων χωρών από την άσκηση συγκεκριμένων επαγγελματικών δραστηριοτήτων, τα δικαιώματα των οποίων είναι νομοθετικά κατοχυρωμένα, όπως για παράδειγμα οικονομολόγος, γεωτεχνικός, ψυχολόγος, γιατρός, χειριστής πηδαλιούχου αλιευτικού σκάφους, προσωπικό ασφαλείας κ.λπ., αποτελεί αντικείμενο μεγάλου αριθμού αναφορών. Στο πλαίσιο της θεσπισθείσας νομοθεσίας για την καταπολέμηση των διακρίσεων, η διαφορετική μεταχείριση με κριτήριο την ιθαγένεια στην επιλογή, την πρόσβαση και την άσκηση μιας ορισμένης επαγγελματικής δραστηριότητας δεν είναι κατ' αρχάς ανεπίτρεπτη.

**Ωστόσο, ο Συνήγορος εξετάζει το ενδεχόμενο συνολικής παρέμβασης σχετικά με τα επαγγελματικά δικαιώματα αλλοδαπών που είναι μέλη οικογένειας έλληνα πολίτη ή πολίτη Ευρωπαϊκής Ένωσης, κατόχων άδειας διαμονής επί μακρόν διαμένοντος και δεύτερης γενιάς, για τους οποίους η εθνική και κοινοτική νομοθεσία επιφυλάσσει διευρυμένα δικαιώματα σε σχέση με τους λοιπούς πολίτες τρίτων χωρών, ενόψει και του νέου Ν. 4443/2016.**

## Το κριτήριο της ιθαγένειας ως προϋπόθεση για την ένταξη στο Εθνικό Μητρώο Πιστοποιημένων Αξιολογητών

Παράδειγμα έμμεσου αποκλεισμού από επαγγελματική δραστηριότητα πολίτη τρίτης χώρας είναι η αναφορά αλβανής, η οποία διαμένει νόμιμα στην Ελλάδα επί 16 έτη, ως σύζυγος έλληνα πολίτη, είναι κάτοχος βασικού τίτλου σπουδών ημεδαπού ΤΕΙ, μεταπτυχιακού διπλώματος ΑΕΙ και υποψήφια διδάκτορας. Η αναφερόμενη ζήτησε τη συνδρομή του Συνηγόρου προκειμένου να διαπιστωθεί εάν νομίμως στερείται του δικαιώματος εγγραφής στο Εθνικό Μητρώο Πιστοποιημένων Αξιολογητών (ΕΜΠΑ) της Γενικής Διεύθυνσης Ιδιωτικών Επενδύσεων, καθώς σχετική αίτησή της είχε απορριφθεί με την αιτιολογία ότι «Δικαίωμα υποβολής υποψηφιότητας έχουν μόνο φυσικά πρόσωπα, έλληνες πολίτες ή πολίτες κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης». Ο Συνήγορος διαπίστωσε ότι για την εγγραφή στο εν λόγω μητρώο οι υποψήφιοι οφείλουν να είναι κάτοχοι τίτλου σπουδών ΑΕΙ ή ΑΤΕΙ που να πιστοποιεί ότι διαθέτουν την απαιτούμενη ακαδημαϊκή γνώση για τη διεκπεραίωση του έργου του αξιολογητή και να διαθέτουν αποδεδειγμένα την απαιτούμενη εμπειρία στην αξιολόγηση των επενδυτικών σχεδίων. Ωστόσο, στη σχετική δημόσια πρόσκληση δήλωσης ενδιαφέροντος για την εγγραφή στο ΕΜΠΑ τέθηκε, μεταξύ άλλων, το κριτήριο των επαγγελματικών προσόντων για την άσκηση των επαγγελματικών δραστηριοτήτων του οικονομολόγου, του γεωτεχνικού και του μηχανικού, που εμμέσως θέτει ζήτημα ιθαγένειας, εφόσον δικαίωμα πρόσβασης στις επαγγελματικές αυτές δραστηριότητες έχουν μόνο έλληνες πολίτες και πολίτες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η υπόθεση εκκρεμεί, καθώς αναμένεται η ανταπόκριση της αρμόδιας Διεύθυνσης του Υπουργείου Οικονομίας και Ανάπτυξης στη σχετική παρέμβαση του Συνηγόρου (υπόθεση 221018/2016).

## Χορήγηση επιδόματος μακροχρόνια ανέργων σε πολίτες τρίτων χωρών

Μακροχρόνια άνεργος αλβανός πολίτης και κάτοχος άδειας διαμονής δεύτερης γενιάς υπέβαλε αίτηση στον ΟΑΕΔ για τη χορήγηση επιδόματος μακροχρόνια ανέργων, μετά την εξάντληση δωδεκάμηνης τακτικής επιδότησης ανεργίας. Το αίτημά του απορρίφθηκε με την αιτιολογία ότι δεν είναι έλληνας πολίτης ή πολίτης κράτους μέλους της ΕΕ, όπως ορίζει η σχετική διάταξη του Ν. 4093/2012. Ο Συνήγορος επισήμανε ότι η διοίκηση πρέπει να λάβει υπόψη τις διατάξεις της ευρωπαϊκής και εσωτερικής νομοθεσίας (Οδηγία 2003/109/ΕΚ και Ν. 4251/2014), με τις οποίες εξομοιώνονται πολίτες τρίτων χωρών με τους έλληνες και ευρωπαίους πολίτες, σχετικά με την πρόσβαση σε παροχές και δικαιώματα. Ειδικότερα, με τις διατάξεις της ελληνικής νομοθεσίας καθορίζονται τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις του επί μακρόν διαμένοντος αλλοδαπού

πολίτη τρίτης χώρας, δικαιώματα τα οποία απολαμβάνουν και οι κάτοχοι άδειας διαμονής δεύτερης γενιάς. Ο νόμος κατοχυρώνει την αρχή της ίσης μεταχείρισης των επί μακρόν διαμενόντων με τους ημεδαπούς όσον αφορά, μεταξύ άλλων, την κοινωνική ασφάλεια και τα βασικά πλεονεκτήματα της κοινωνικής αρωγής και προστασίας. Σύμφωνα δε με την πάγια νομολογία του ΔΕΕ η αρχή της ίσης μεταχείρισης και ο σκοπός της κοινωνικής ενσωμάτωσης αποτελούν τον γενικό κανόνα, ενώ παρεκκλίσεις και εξαιρέσεις ερμηνεύονται στενά και σε καμία περίπτωση δεν επιτρέπονται στον τομέα της κοινωνικής ασφάλισης, αλλά μόνο στον τομέα της κοινωνικής αρωγής και της κοινωνικής προστασίας.

**Ο Συνήγορος υποστήριξε ότι το επίδομα μακροχρόνια ανέργων αποτελεί σύνθετη παροχή κοινωνικής ασφάλισης που εμπίπτει στο πεδίο της κοινωνικής ασφάλειας και ως εκ τούτου περιλαμβάνεται στο πεδίο εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχείρισης των επί μακρόν διαμενόντων πολιτών τρίτων χωρών και των κατόχων άδειας διαμονής δεύτερης γενιάς.**

Ακόμη, όμως, και εάν το εν λόγω επίδομα χαρακτηριζόταν ως παροχή κοινωνικής αρωγής, θα έπρεπε να ληφθεί υπόψη η μεθοδολογία του ΔΕΕ για τον προσδιορισμό των παροχών που δεν μπορούν να εξαιρεθούν δυνάμει διάταξης του εθνικού δικαίου από το πεδίο εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχείρισης, χωρίς να παραβλάπεται η αποτελεσματικότητα της Οδηγίας ως προς τον σκοπό της κοινωνικής ένταξης των επί μακρόν διαμενόντων και χωρίς ο περιορισμός να προσκρούει στις δεσμεύσεις της Ελλάδας ως κράτους μέλους της ΕΕ οι οποίες απορρέουν από τον Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων. Εκκρεμεί η ανταπόκριση του ΟΑΕΔ (υπόθεση 215085/2016).

## Συμμετοχή μαθητών σε προγράμματα Erasmus

Μαθητής γυμνασίου, πολίτης τρίτης χώρας με άδεια παραμονής στην Ελλάδα, αποκλείστηκε από τη συμμετοχή του σε πρόγραμμα Erasmus, στο πλαίσιο του οποίου, μεταξύ άλλων, προβλεπόταν η μετάβαση μαθητών σε χώρα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το σχολείο, χωρίς να έχει προβεί στην απαραίτητη διερεύνηση, θεώρησε ότι δεν θα υπάρχει η δυνατότητα διαρκούς επίβλεψης των μαθητών που δεν διέθεταν διαβατήριο από χώρα της ΕΕ από τους συνοδούς εκπαιδευτικούς, καθώς κατά την είσοδο και έξοδό τους από τα αεροδρόμια του εξωτερικού θα υποχρεούνταν να περάσουν από διαφορετική πύλη εισόδου - εξόδου και, επομένως, δεν θα μπορούσε να διασφαλιστεί η ασφαλής τους μετακίνηση. Για τον λόγο αυτό, οι μαθητές αποκλείστηκαν από τη συμμετοχή τους στις μετακινήσεις αυτές.

**Ο Συνήγορος επισήμανε στο σχολείο ότι δεν υφίσταται πρόβλημα στη μετακίνηση των παιδιών με διαβατήριο τρίτης χώρας ως προς την επίβλεψη και την ασφάλειά τους και κατέθεσε προτάσεις για την άμεση επίλυση του θέματος ώστε να επιτραπεί στον συγκεκριμένο ανήλικο να συμμετάσχει στην εκδρομή εφόσον πληρούνταν και οι υπόλοιπες προϋποθέσεις, χωρίς, ωστόσο, να καταστεί δυνατή η έγκαιρη αποδοχή τους.**

Επειτα από επανειλημμένες οχλήσεις προς το Υπουργείο Παιδείας, όπου επισημάνθηκε η, ενδεχομένως όχι εσκεμμένη, διάκριση σε βάρος του μαθητή, διενεργήθηκε προκαταρκτική έρευνα για το θέμα αυτό. Από την έρευνα αυτή διαπιστώθηκε ότι το σχολείο υιοθέτησε την εσφαλμένη άποψη της υπεύθυνης εκπαιδευτικού και δεν προέβη στις δέουσες ενέργειες ώστε να εξακριβωθεί τι ισχύει ως προς τη μετακίνηση μαθητή, μη κάτοχου ελληνικών ταξιδιωτικών εγγράφων, στο εξωτερικό (υπόθεση 207997/2015).

## **ΔΙΑΚΡΙΣΕΙΣ ΛΟΓΩ ΑΝΑΠΗΡΙΑΣ**

Από ποσοτική άποψη, το 2016 δεν σημειώθηκε αισθητή μεταβολή στον αριθμό των αναφορών που κλήθηκε να διερευνήσει ο Συνήγορος στο πεδίο των διακρίσεων λόγω αναπηρίας, ενώ, ως προς το περιεχόμενο, το συχνότερα προβαλλόμενο αίτημα των αναφορών αφορούσε κι αυτή τη χρονιά τη λήψη μέτρων εύλογων προσαρμογών κατά το άρθρο 10 Ν. 3304/2005.

### **Πρόσβαση στην εργασία**

Σοβαρά κενά εξακολουθούν να παρατηρούνται ως προς την αφομοίωση της αρχής της ίσης μεταχείρισης στη διοικητική κουλτούρα των διευθύνσεων προσωπικού μεγάλων δημόσιων επιχειρήσεων κατά το στάδιο των προσλήψεων.

Ενδεικτική είναι η υπόθεση υποψήφιας για θέση προσωπικού ΠΕ Διοικητικού - Οικονομικού σε δημόσια επιχείρηση, η οποία τέθηκε εκτός διαδικασίας πρόσληψης για τον λόγο ότι διαπιστώθηκε να πάσχει από πάθηση που, σύμφωνα με απόφαση της διοίκησης, αποτελεί κώλυμα διορισμού. Ο Συνήγορος επισήμανε αρχικά προς τη Διεύθυνση Προσωπικού ότι ειδικές διατάξεις που αφορούν το προσωπικό της δημόσιας επιχείρησης θα πρέπει, στο μέτρο του δυνατού, να ερμηνεύονται και να εφαρμόζονται κατά τρόπο συμβατό με την αρχή της ίσης μεταχείρισης κατά τον Ν. 3304/2005, άλλως θα πρέπει να θεωρούνται καταργημένες σύμφωνα με το άρθρο 26 αυτού. Επισήμανε, επίσης, ότι η διαδικασία πρόσληψης θα πρέπει να διεξάγεται εντός του πλαισίου που επιτρέπει η νομοθεσία για την προστασία των υποψηφίων από την

επεξεργασία ευαίσθητων δεδομένων υγείας. Με αυτό το σκεπτικό, ο Συνήγορος πρότεινε να παραπεμφθεί η υποψήφια στα αρμόδια υγειονομικά όργανα περιγράφοντας τα βασικά καθήκοντα που θα της ανατίθενται ως εργαζόμενη σε θέση ΠΕ Διοικητικού - Οικονομικού και να ζητήσει να εξεταστεί κατά πόσο θα είναι σε θέση να ανταποκριθεί σε αυτά, περιορίζοντας την έρευνα του ιατρικού της ιστορικού μόνο στον βαθμό που είναι απαραίτητο για το σκοπό αυτό. Παρά ταύτα, η επιχείρηση επέμεινε στη θέση της και ζήτησε από το ΑΣΕΠ να προχωρήσει στην επιλογή του υποψηφίου που ακολουθούσε στον πίνακα κατάταξης. Ο Συνήγορος απέστειλε δεύτερη επιστολή όπου ζητούσε από την επιχείρηση να επανεξετάσει τη θέση της, γνωστοποιώντας ότι σε αντίθετη περίπτωση θα ενημέρωνε το ΣΕΠΕ όπως προβεί στην κατά τις κρίσεις του ενέργειες και ότι θα δημοσιοποιούσε τη μη αποδοχή των προτάσεών του. Κατόπιν τούτου, η υποψήφια παραπέμφθηκε για υγειονομική εξέταση σύμφωνα με την πρόταση του Συνηγόρου και αναμένεται η νέα γνωμάτευση (υπόθεση 217331/2016).

### **Προσβασιμότητα σε Δημοτικά κτίρια και κοινόχρηστους δημοτικούς χώρους**

Με αφορμή αναφορά για θέματα προσβασιμότητας ΑμεΑ σε δημοτικά κτίρια και κοινόχρηστους δημοτικούς χώρους στον Δήμο Πυλαίας - Χορτιάτη, αναδείχθηκαν τα μέτρα προσαρμογής που πρέπει να λαμβάνουν οι δήμοι για τα άτομα με αναπηρίες, ώστε να διασφαλίζεται η ισότιμη απόλαυση των δικαιωμάτων τους. Κατόπιν της διαμεσολάβησης του Συνηγόρου, ο οικείος δήμος ενημέρωσε για την πραγματοποίηση έργων που έχουν ολοκληρωθεί ή είναι σε εξέλιξη, καθώς και για τον προγραμματισμό άλλων, όπως σημανσεις πεζόδρομου και θέσεων στάθμευσης ΑμεΑ, δημιουργία νέων θέσεων στάθμευσης ΑμεΑ, προγραμματισμός προμήθειας και εγκατάστασης αναβατορίου για την εξασφάλιση πρόσβασης ΑμεΑ σε αίθουσα συνεδριάσεων δημοτικού καταστήματος, προσπάθεια ένταξης σε μελλοντική εργολαβία της κατασκευής λωρίδας τυφλών, εκπόνηση μελέτης για δημιουργία οδευσης ΑμεΑ (υπόθεση 215702/2016).

### **Υποβοηθούμενη αναπαραγωγή σε οροθετικά άτομα**

Ο Συνήγορος αντιμετώπισε ως αθέμιτη διάκριση ασθενών την έλλειψη ειδικού εργαστηρίου για την υποβολή σε μεθόδους υποβοηθούμενης αναπαραγωγής οροθετικών ζευγαριών, η οποία έχει ως αποτέλεσμα να αποκλείεται στην πράξη η απόλαυση του δικαιώματος τεκνοποίησης από τη συγκεκριμένη κατηγορία. Σύμφωνα με τις ισχύουσες διατάξεις, η διενέργεια ιατρικώς υποβοηθούμενης αναπαραγωγής σε άτομα οροθετικά για τους ιούς της ανθρώπινης ανοσοανεπάρκειας πρέπει να υλοποιείται σε ειδικό εργαστήριο, έπειτα από ειδική άδεια που απαιτείται για την αποφυγή της μετάδοσης στο



τέκνο της ασθένειας και για προστασία της δημόσιας υγείας. Τέτοιο όμως εργαστήριο δεν έχει δημιουργηθεί στη χώρα μας.

**Ο Συνήγορος τόνισε στην αρμόδια διεύθυνση του Υπουργείου Υγείας ότι με τα σημερινά δεδομένα της ιατρικής επιστήμης το αίτημα των οροθετικών για τεκνοποίηση πρέπει να αντιμετωπίζεται από τις υγειονομικές και διοικητικές υπηρεσίες ως ανθρώπινο δικαίωμα των ασθενών, η δε ανυπαρξία ειδικού εργαστηρίου δεν συνάδει με την εκ του νόμου προβλεπόμενη διαδικασία.**

Για τους λόγους αυτούς, θα πρέπει είτε να καλύπτονται από τον ΕΟΠΥΥ τα έξοδα μετάβασης στο εξωτερικό είτε να δημιουργηθεί ειδικό εργαστήριο σε κάποιο δημόσιο νοσοκομείο. Μετά την παρέμβαση του Συνηγόρου, η Εθνική Αρχή Ιατρικώς Υποβοηθούμενης Αναπαραγωγής, αποδεχόμενη πλήρως τις απόψεις του Συνηγόρου, δρομολόγησε τις διαδικασίες προς εξασφάλιση δημιουργίας ειδικού εργαστηρίου (υπόθεση 195126/2014)<sup>2</sup>.

## **Εκπαίδευση παιδιών με αναπηρία ή/και με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες**

Ο Συνήγορος έχει επανειλημμένως επισημάνει τις αδυναμίες του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος σε ό,τι αφορά ζητήματα μη διάκρισης, συμμετοχής, κοινωνικής ένταξης και συνεκπαίδευσης των παιδιών με αναπηρία ή/και με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες. Πάγια θέση της Αρχής, σε ό,τι αφορά την ειδική αγωγή και εκπαίδευση (ΕΑΕ), είναι ότι αποτελεί ενιαίο και αναπόσπαστο μέρος της γενικής, δημόσιας και υποχρεωτικής πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Για τον λόγο αυτό, επιβάλλεται να είναι ενταγμένη στον τακτικό κρατικό προϋπολογισμό, ανεξάρτητα από τη συμπληρωματική αξιοποίηση προγραμμάτων ΕΣΠΑ για τη διασφάλιση επιπλέον αναγκαίων πόρων. Οι σοβαρές επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στην εκπαίδευση συνολικά δεν αναιρούν την υποχρέωση μέριμνας για τη διασφάλιση πόρων για την εκπαίδευση των μαθητών με αναπηρία ή/και με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, προκειμένου να διασφαλίζονται με πρόσφορο αντίστοιχο τρόπο (παράλληλη στήριξη, τμήματα ένταξης, εξειδικευμένα και προσαρμοσμένα εκπαιδευτικά προγράμματα και μέθοδοι διδασκαλίας κ.λπ.) οι ευκαιρίες ισότιμης απόλαυσης του δικαιώματος στην εκπαίδευση και για αυτή την κατηγορία μαθητών.

Ο Συνήγορος το 2016 δέχτηκε μικρότερο αριθμό αναφορών για θέματα ειδικής αγωγής και εκπαίδευσης, χωρίς αυτό να είναι ένδειξη περιορισμού των βασικών προβλημάτων που επισήμανε στο

σχετικό πόρισμά του<sup>3</sup> σχετικά με την έλλειψη ανθρώπινου δυναμικού και πόρων, προκειμένου να διασφαλιστεί η λειτουργία των Σχολικών Μονάδων Ειδικής Αγωγής και Εκπαίδευσης (ΣΜΕΑΕ) και η υποστήριξη μαθητών με αναπηρίες ή/και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες με ειδικά εκπαιδευτικά μέτρα στα γενικά σχολεία. Αξίζει, ωστόσο, να επισημανθεί ότι το τρέχον σχολικό έτος διαπιστώθηκε μικρότερη καθυστέρηση στις διαδικασίες πρόσληψης αναπληρωτών εκπαιδευτικών για την παροχή παράλληλης στήριξης στα γενικά σχολεία, ίδρυση σημαντικού αριθμού τμημάτων ένταξης και λιγότερες περιπτώσεις καθυστερημένης έναρξης λειτουργίας ΣΜΕΑΕ λόγω μη έγκαιρης στελέχωσής τους (υπόθεση 220457/2016).

## **Φοίτηση μαθητών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες στο γενικό σχολείο**

Για περιπτώσεις άρνησης σχολείων ή διευθύνσεων ΠΕ να εγγράψουν στο γενικό σχολείο μαθητές με αναπηρία ή/και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, επειδή το οικείο Κέντρο Διάγνωσης, Διαφοροδιάγνωσης και Υποστήριξης (ΚΕΔΔΥ) και η Δευτεροβάθμια Διαγνωστική Επιτροπή Αξιολόγησης (ΔΕΔΕΑ) είχαν προτείνει φοίτηση σε ειδικό σχολείο, γίνεται εκτενέστερα λόγος στην οικεία ενότητα της παρούσας Έκθεσης (βλ. «Εκπαίδευση»). Πρόκειται κυρίως για αρχική εγγραφή, ενίοτε όμως και για μετεγγραφή από ειδικό σε γενικό σχολείο ή εγγραφή στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση μετά την ολοκλήρωση φοίτησης σε γενικό δημοτικό σχολείο, όπου οι γονείς διαφωνούν με την εισήγηση του ΚΕΔΔΥ για φοίτηση σε ΣΜΕΑΕ. Σε πολλές περιπτώσεις το αίτημα των γονέων για φοίτηση σε γενικό σχολείο παρίσταται εύλογο με βάση τις διαπιστώσεις ειδικών που παρακολουθούσαν τα παιδιά, σε κάποιες περιπτώσεις, όμως, οι διαπιστούμενες ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες των παιδιών καθιστούν το αίτημα ανεδαφικό. Ενόψει περιστατικών διαφορετικής μεταχείρισης, η Διεύθυνση Ειδικής Αγωγής του Υπουργείου Παιδείας, με παρότρυνση του Συνηγόρου, διευκρίνισε ότι οι αποφάσεις των ΚΕΔΔΥ και των ΔΕΔΕΑ έχουν γνωμοδοτικό χαρακτήρα και ότι δεν αμφισβητείται η υπερίσχυση του δικαιώματος των γονέων να επιλέγουν το σχολικό πλαίσιο φοίτησης του παιδιού τους (υπόθεση 204969/2015).

## **Άρνηση φροντίδας και αποκλεισμός από βρεφονηπιακούς και παιδικούς σταθμούς**

Βάσει του Πρότυπου Κανονισμού λειτουργίας των δημοτικών παιδικών και βρεφονηπιακών σταθμών (ΚΥΑ 16065/2002), παιδιά που πάσχουν από σωματικές, πνευματικές ή ψυχικές παθήσεις εγγράφονται στον παιδικό σταθμό μόνο «εφόσον υπάρχει πιστοποίηση ειδικού γιατρού δημόσιου νοσοκομείου ή ασφαλιστικού οργανισμού ότι τούτο είναι ωφέλιμο για το παιδί, δεν υπάρχει πρόβλημα φιλοξενίας του παιδιού στον σταθμό και εφόσον ο σταθμός

<sup>2</sup> <http://www.synigoros.gr/?i=health-and-social-welfare.el.dikaioma-ygeias-eidikon-omadon.340113>

<sup>3</sup> <http://www.synigoros.gr/resources/porisma-eidikh-agwgh.pdf>

διαθέτει την αναγκαία υποδομή». Όπως αναδεικνύεται από σειρά αναφορών που έχει χειριστεί ο Συνήγορος, η συνδρομή του συνόλου των ως άνω προϋποθέσεων καθιστά στην πράξη τη σχετική δυνατότητα αλλά και το συναφές δικαίωμα ανεφάρμοστα.

**Είναι ενδεικτικό ότι ακόμη και σε περιπτώσεις που προσκομίζονται γνωματεύσεις δημόσιων φορέων ότι το παιδί μπορεί και πρέπει να φιλοξενηθεί σε γενική δομή, η απουσία εξειδικευμένου προσωπικού ή η ανεπάρκεια των υφιστάμενων υποδομών μπορεί να καταστήσει στην πράξη τη φροντίσή του ανέφικτη.**

Έτσι, φραγμός στην ουσιαστική άσκηση του επίμαχου δικαιώματος, το οποίο κατοχυρώνεται σε διεθνείς συμβάσεις που έχει επικυρώσει η χώρα μας, είναι η αδυναμία ή η απροθυμία εστίασης στο συγκεκριμένο πρόβλημα. Το ζήτημα περιπλέκεται περαιτέρω, καθώς με τους νέους όρους του προγράμματος ΕΣΠΑ για το 2016 «Ενταξιοποίηση οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής» οι δομές έχουν πλέον την ευχέρεια να κάνουν επιλογή μεταξύ των ωφελουμένων, με αποτέλεσμα να μην προτιμώνται τα παιδιά ΑμεΑ, τα οποία βάσει γνωματεύσεων είναι σε θέση και θα ωφεληθούν με φοίτηση σε παιδικό σταθμό αντί για ΚΔΑΠ-μεΑ ή ολοκληρωμένης φροντίδας (υπόθεση 217366/2016).

## **ΔΙΑΚΡΙΣΕΙΣ ΛΟΓΩ ΗΛΙΚΙΑΣ**

Η απαγόρευση της διακριτικής μεταχείρισης καταλαμβάνει και τη διαφορετική μεταχείριση λόγω ηλικίας στον τομέα της απασχόλησης και της εργασίας (άρθρα 1 και 26 Ν. 3304/2005). Οι διατάξεις του νόμου έχουν εφαρμογή και στην πρόσβαση σε όλα τα είδη και επίπεδα επαγγελματικού προσανατολισμού, επαγγελματικής κατάρτισης και επιμόρφωσης, συμπεριλαμβανομένης της απόκτησης πρακτικής επαγγελματικής εμπειρίας (άρθρο 4 παρ. 1 Ν. 3304/2005).

**Παρ' όλα αυτά, από τις αναφορές που διερεύνησε ο Συνήγορος και κατά το έτος 2016 διαπιστώνει ότι οι διοικητικές αρχές εξακολουθούν να αποκλείουν από τη δυνατότητα πρόσβασης σε πληθώρα επαγγελματικών δραστηριοτήτων άτομα που ανήκουν κυρίως σε μεγαλύτερες ηλικιακές ομάδες, με βάση τη γενικευμένη εκτίμηση ότι τα εν λόγω άτομα στερούνται χαρακτηριστικών – άμεσα συνδεδεμένων με την ηλικία – που τους επιτρέπουν να ανταποκρίνονται αποτελεσματικά στα καθήκοντά τους.**

Ωστόσο, στη συντριπτική πλειονότητα των περιπτώσεων, η αιτιολόγηση που παρέχεται από τη διοίκηση είναι αόριστη και ανε-

παρκής. Παράλληλα, αγνοούνται πλήρως τα χαρακτηριστικά και οι δεξιότητες ατόμων που ανήκουν στις εκάστοτε αποκλειόμενες ηλικιακές ομάδες, τα οποία με τον τρόπο αυτό θεωρείται αυτοδικαίως ότι στερούνται των ειδικών προσόντων (π.χ. διαθεσιμότητα, ικανότητα εργασίας υπό αντίξοες συνθήκες – συχνά μη προσδιοριζόμενες κ.ά.) που θα τους επιτρέψουν να ανταποκριθούν στα καθήκοντα των προς πλήρωση θέσεων.

Αξίζει να σημειωθεί, πάντως, ότι στον Ν. 4443/2016, με τον οποίο αντικαθίστανται οι διατάξεις του Ν. 3304/2005, και ειδικότερα στο άρθρο 6, εισάγεται πλέον ρητά η υποχρέωση της ειδικής αιτιολόγησης τυχόν διακριτικής μεταχείρισης λόγω ηλικίας. Παράλληλα, με το άρθρο 15 του ίδιου νόμου η μέριμνα για την εφαρμογή και προώθηση της αρχής της ίσης μεταχείρισης ανατίθεται σε όλες τις ανεξάρτητες αρχές στο πλαίσιο άσκησης της κύριας λειτουργίας τους και προβλέπεται θεσμικά η συνεργασία μεταξύ αυτών και του ίδιου του Συνηγούρου (άρθρο 16), ο οποίος ορίζεται ως φορέας παρακολούθησης και προώθησης της αρχής της ίσης μεταχείρισης στον δημόσιο, ευρύτερο δημόσιο και ιδιωτικό τομέα. Οι ανωτέρω προβλέψεις αναμένεται να συμβάλουν θετικά στην άρση φαινομένων αδικαιολόγητης διακριτικής μεταχείρισης λόγω ηλικίας, καθώς, έως τώρα, ενώ θεσμικά η δικαιολογημένη διαφορετική ηλικιακή μεταχείριση προβλέπεται ως εξαίρεση στον κανόνα μη θέσπισης ηλικιακών ορίων, στην πράξη ο Συνήγορος έχει διαπιστώσει συνεχείς παρεκκλίσεις από την αρχή απαγόρευσης των ηλικιακών διακρίσεων που καταστρατηγούν τον γενικό κανόνα απαγόρευσής τους.

## **Πρόσβαση στην εργασία**

Εντός του 2016 ο Συνήγορος δέχτηκε σημαντικό αριθμό αναφορών, με αντικείμενο τη θέσπιση ανώτατου ορίου ηλικίας (40 ετών) για την πλήρωση με σειρά προτεραιότητας θέσεων τακτικού προσωπικού Κλάδου ΔΕ Διανομένων στα ΕΛΤΑ, βάσει της υπ' αριθμ. 1Κ/2016 προκήρυξης (ΦΕΚ 2/18.3.16, τεύχος προκηρύξεων ΑΣΕΠ). Το εν λόγω ηλικιακό όριο θεσπίστηκε με υπουργική απόφαση, η οποία, ωστόσο, δεν περιέχει την απαιτούμενη ειδική αιτιολογία που θα δικαιολογούσε την παρέκκλιση από τη γενική αρχή απαγόρευσης των ηλικιακών διακρίσεων. Όμως, σε προκηρύξεις του ίδιου φορέα για πρόσληψη προσωπικού της ίδιας ειδικότητας με σύμβαση εργασίας ορισμένου χρόνου, ως ανώτατο όριο ηλικίας ορίζεται το 65ο έτος.

Παρά το γεγονός ότι τα περιθώρια θεσμικής παρέμβασης του Συνηγούρου στο συγκεκριμένο ζήτημα είναι περιορισμένα, δεδομένου ότι η συγκεκριμένη διαδικασία επιλογής διεξάγεται αποκλειστικά από το ΑΣΕΠ, το οποίο την ελέγχει σε όλα της τα στάδια και ως ανεξάρτητη αρχή δεν υπάγεται στην ελεγκτική αρμοδιότητά του, ο

Συνήγορος, απευθυνόμενος στα ΕΛΤΑ και στο Υπουργείο Εσωτερικών, επισήμανε ότι πρέπει να προκύπτει απαραίτητα από την αιτιολογία θέσπισης ανώτατου ηλικιακού ορίου το γεγονός ότι δεν υφίσταται άλλο, λιγότερο αυστηρό μέσο από την ηλικία για την επίτευξη του επιδιωκόμενου στόχου του φορέα, ενώ παράλληλα πρέπει να προκύπτει ότι το ηλικιακό όριο συνιστά ουσιαστική και καθοριστική προϋπόθεση για την άσκηση της συγκεκριμένης επαγγελματικής δραστηριότητας. Υπογράμμισε, επίσης, ότι ο αποκλεισμός από τη δυνατότητα συμμετοχής στις σχετικές διαδικασίες επιλογής προσωπικού ατόμων που ανήκουν σε μεγαλύτερες ηλικιακά ομάδες φαίνεται να βασίζεται στη γενικευμένη εικασία ότι τα άτομα αυτά δεν είναι δυνατόν να κατέχουν τα απαιτούμενα χαρακτηριστικά, ώστε να ανταποκριθούν στις αυξημένες, ενδεχομένως, απαιτήσεις της επαγγελματικής τους δραστηριότητας. Γίνεται έτσι αυθαίρετα αποδεκτό ότι τα προαναφερόμενα χαρακτηριστικά, τα οποία φέρονται ως απαραίτητα προσόντα για την ανταπόκριση στα καθήκοντα των προς πλήρωση θέσεων, συναντώνται μόνο σε άτομα έως την ηλικία των 40 ετών.

**Η ηλικία, όμως, από μόνη της δεν μπορεί να αποτελέσει ακριβή ένδειξη της ικανότητας ή της επάρκειας του ατόμου ως προς την εκτέλεση των συγκεκριμένων καθηκόντων των προς πλήρωση θέσεων, ιδιαίτερα όταν η κατοχή των απαιτούμενων χαρακτηριστικών είναι δυνατόν να εκτιμηθεί για κάθε υποψήφιο ξεχωριστά, ανεξαρτήτως της ηλικιακής ομάδας στην οποία αυτός ανήκει.**

Η ανωτέρω εκκρεμότητα μεταφέρθηκε από το Υπουργείο Εσωτερικών στο τότε αρμόδιο Υπουργείο Υποδομών προκειμένου να προβεί στις δέουσες ενέργειες. Ο από 4.11.2016 αρμόδιος Υπουργός Ψηφιακής Πολιτικής, Τηλεπικοινωνιών και Ενημέρωσης, απευθυνόμενος εγγράφως στα ΕΛΤΑ, ζήτησε να γίνουν οι απαραίτητες ενέργειες προς την κατεύθυνση άρσης του ηλικιακού περιορισμού (υποθέσεις 213726, 213781, 214031, 214193, 214249, 215172/2016).

## Κινητικότητα και συνταξιοδότηση

### Διαδικασία κινητικότητας

Ανώτατα ηλικιακά όρια, χωρίς να υφίσταται ειδική αιτιολογία, τίθενται ακόμη και σε διαδικασίες κινητικότητας δημοσίων υπαλλήλων. Έχει καταγραφεί (*Ετήσια Έκθεση 2014*, σ. 126) η παρέμβαση του Συνηγόρου όταν απορρίφθηκε το αίτημα μετάταξης υπαλλήλου της ΥΠΑ σε κλάδο ανώτερης κατηγορίας, με την αιτιολογία ότι η μετάταξη συνιστά οικονομική διορισμό και, επομένως, στο πρόσωπο του μετατασσόμενου δεν πρέπει να συντρέχει κανένα κώλυμα διορισμού, συμπεριλαμβανομένης της ηλικίας. Έχοντας εξαντλήσει τα περιθώρια παρέμβασής του προς την ΥΠΑ, η οποία ενέμεινε στην απορριπτική απόφαση και δεν την ανακάλεσε, ο Συνήγορος συνέταξε πόρισμα

εντός του 2016, το οποίο έθεσε υπόψη τόσο του Υπουργού Εσωτερικών όσο και του Υπουργού Μεταφορών και ζήτησε την άρση των ηλικιακών περιορισμών, στην περίπτωση που ήδη υπηρετούντες υπάλληλοι κρίνονται για τη μετάταξή τους σε κλάδο ανώτερης κατηγορίας, αλλά και την επανεξέταση της θέσπισης ανώτατου ορίου ηλικίας για τον διορισμό σε συγκεκριμένους κλάδους προσωπικού της ΥΠΑ, όπως αυτό τίθεται στις σχετικές υπουργικές αποφάσεις. Έως σήμερα δεν έχει λάβει ανταπόκριση επί των προτάσεών του από το Υπουργείο Μεταφορών (υπόθεση 193535/2014).

### Διαδικασία συνταξιοδότησης

Πάντως, στην περίπτωση διακριτικής ηλικιακής μεταχείρισης υπαλλήλου του Διπλωματικού Κλάδου του Υπουργείου Εξωτερικών, ο οποίος εξαναγκάστηκε σε συνταξιοδότηση λόγω συμπλήρωσης του 65ου έτους της ηλικίας του, ενώ μάλιστα οι διατάξεις του οργανισμού του υπουργείου που αφορούν τους λοιπούς κλάδους του προβλέπουν τη δυνατότητα παραμονής στην υπηρεσία έως τη συμπλήρωση της τριακονταπενταετίας και όχι πέραν του 67ου έτους (βλ. *Ετήσια Έκθεση 2015*, σ. 108), οι προτάσεις του Συνηγόρου έγιναν καταρχήν αποδεκτές, καθώς, σε σχέδιο νόμου για τον νέο οργανισμό του υπουργείου που τέθηκε σε δημόσια διαβούλευση, επεκτάθηκε η προαναφερθείσα διάταξη και στους υπαλλήλους του Διπλωματικού Κλάδου<sup>4</sup> (υπόθεση 203998/2015). Στο ίδιο σχέδιο νόμου καταργείται και το ανώτατο ηλικιακό όριο για την πρόσβαση σε όλους τους κλάδους του υπουργείου, κάτι το οποίο ο Συνήγορος είχε προτείνει με πόρισμά του<sup>5</sup> από το έτος 2007 (βλ. και *Ετήσια Έκθεση 2007*, σ. 214-215).

## Άσκηση επαγγελματικής δραστηριότητας

Θετική έκβαση είχε η παρέμβαση του Συνηγόρου και προς την κατεύθυνση άρσης του ανώτατου ηλικιακού ορίου των 50 ετών, το οποίο είχε τεθεί βάσει υπουργικών αποφάσεων ως προϋπόθεση φοίτησης στη Σχολή Προπονητών Κολύμβησης αλλά και στη Σχολή Προπονητών Καράτε, που τελούν υπό την εποπτεία της Γενικής Γραμματείας Αθλητισμού (ΓΓΑ). Και στις δύο περιπτώσεις η αποστέρηση της δυνατότητας φοίτησης στις ανωτέρω σχολές και η αντίστοιχη αποστέρηση άσκησης του οικείου επαγγέλματος, στον βαθμό που στερείτο ειδικής αιτιολογίας, θεωρήθηκε από τον Συνήγορο αθέμιτη διάκριση λόγω ηλικίας και για τον λόγο αυτό ζητήθηκε να απαλειφθεί το επίμαχο ηλικιακό όριο από μελλοντικές προκηρύξεις των σχολών. Για την περίπτωση της Σχολής Προπονητών Κολύμβησης, ο Συνήγορος έλαβε από την Κολυμβητική Ομοσπονδία Ελλάδος τη σχετική διαβεβαίωση, ενώ εξακολουθεί

<sup>4</sup> [http://www.opengov.gr/ypex/wp-content/uploads/downloads/2016/05/sxedio\\_nomou\\_ypex.pdf](http://www.opengov.gr/ypex/wp-content/uploads/downloads/2016/05/sxedio_nomou_ypex.pdf)

<sup>5</sup> [http://www.synigoros.gr/?i=state-citizen-relations.el.monimoi\\_prokuriksi.18501](http://www.synigoros.gr/?i=state-citizen-relations.el.monimoi_prokuriksi.18501)

να αναμένει ανταπόκριση για την περίπτωση της Σχολής Προπονητών Καράτε (υποθέσεις 191898/2014, 204093/2015).

## ΔΙΑΚΡΙΣΕΙΣ ΛΟΓΩ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΩΝ Ή ΑΛΛΩΝ ΠΕΠΟΙΘΗΣΕΩΝ

Εξακολουθεί και αυτή τη χρονιά να επιβεβαιώνεται η διαπίστωση ότι οι διακρίσεις λόγω πεποιθήσεων παρέμεναν χωρίς ουσιαστική κάλυψη υπό το καθεστώς του Ν. 3304/2005, καθώς όλα σχεδόν τα σχετικά θέματα που τίθενται ενώπιον του Συνηγόρου βρίσκονταν έξω από το πεδίο εφαρμογής αυτού του νόμου και αντιμετωπίζονται μόνο με αναγωγή στις γενικές διατάξεις περί ισότητας. Εν αναμονή νέων ευκαιριών παρέμβασης υπό το καθεστώς του νέου Ν. 4443/2016 ο Συνήγορος παρατηρεί επανάληψη, ανακύκλωση και αναζωπύρωση παλαιών γνώριμων θεμάτων.

### Αντιρρησίες συνείδησης

#### Εναλλακτική υπηρεσία

Οι περισσότερες υποθέσεις εναλλακτικής υπηρεσίας που απασχόλησαν τον Συνήγορο κατά το 2016 παρείχαν εξαρχής ελάχιστα και στενά πεδία παρέμβασης καθώς αφορούσαν νομοθετικές ρυθμίσεις. Με την ψήφιση του Ν. 4361/2016, ο οποίος περιλάμβανε στρατολογικές διατάξεις ευνοϊκές για σειρά περιπτώσεων, τέθηκε εκ νέου το ζήτημα της εξομοίωσης μεταξύ στρατιωτικής θητείας και εναλλακτικής υπηρεσίας σε άλλους τομείς πέραν της διαφορετικής διάρκειάς τους. Έπειτα από σχετικές αναφορές (υπόθεση 220948/2016) αλλά και πρόσκληση της αρμόδιας Διαρκούς Κοινοβουλευτικής Επιτροπής<sup>6</sup>, ο Συνήγορος επισήμανε ότι η νέα ρύθμιση για την εξαγορά του υπολοίπου θητείας 35 ετών παρίσταται ανατιολόγητα δυσμενής σε βάρος των αντιρρησιών συνείδησης, οι οποίοι καλούνται να καταβάλουν ποσό εξαγοράς πολύ υψηλότερο σε σχέση με όσους επρόκειτο να υπηρετήσουν ένσημη θητεία. Με αφορμή το ίδιο νομοσχέδιο και σχετικές αναφορές (υπόθεση 216752/2016), ο Συνήγορος έθεσε εκ νέου (βλ. *Ετήσια Έκθεση 2013*, σ. 110) το θέμα της εξέτασης αιτήσεων αναγνώρισης αντιρρησιών συνείδησης, επισημαίνοντας τα προβλήματα στη συγκρότηση και λειτουργία της αρμόδιας επιτροπής: πλειοψηφία στρατιωτικών μελών και συχνή απουσία των μη στρατιωτικών, αθέμιτες ερωτήσεις, ελλιπής αιτιολόγηση. Το ζήτημα αυτό επανήλθε στην επικαιρότητα με την απόφαση του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου «Παπαβασιλάκης κατά Ελλάδος»<sup>7</sup> της 15.9.2016, όπου παρατίθεται και απόσπασμα από έκθεση του Συνηγόρου.

6 <http://www.synigoros.gr/?i=human-rights.el.danews.345630>

7 <http://www.synigoros.gr/?i=kdet.el.news.387380>

### Ασφαλιστική αναγνώριση χρόνου φυλάκισης

Με το άρθρο 26 Ν. 4331/2015 αναγνωρίστηκε, χωρίς εξαιρέσεις, ως συντάξιμος ο χρόνος προσωρινής κράτησης ή φυλάκισης που είχαν εκτίσει, προ του Ν. 2510/1997, αντιρρησίες συνείδησης για το στρατιωτικό αδίκημα της ανυπακοής ή ανυποταξίας. Η διάταξη αυτή ήταν αποτέλεσμα μακρών προσπαθειών για την κατάργηση διακρίσεων σε βάρος των αντιρρησιών συνείδησης, με την ενεργό συμμετοχή του Συνηγόρου ο οποίος υπέβαλε το 2014 πρόταση νομοθετικής ρύθμισης. Ωστόσο, ενώ τον Ιούλιο του 2015 τέθηκε σε ισχύ η προαναφερθείσα διάταξη και αμέσως μετά η ΓΓΚΑ εξέδωσε οδηγίες εφαρμογής της, για περισσότερο από ένα έτος παρέμενε ανεφάρμοστη καθώς η διοίκηση του ΙΚΑ-ΕΤΑΜ καθυστέρησε να εκδώσει σχετική εγκύκλιο. Η άρνηση της διοίκησης να εφαρμόσει διάταξη σε ισχύ, και μάλιστα για μεγάλο διάστημα από τη θέσπισή της, αναμένοντας να εκδοθεί σχετική εγκύκλιος, αποτελεί ακραία έκφανση γενικότερης διοικητικής παθογένειας περί τη σημασία και λειτουργία της εγκυκλίου, όπως ο Συνήγορος έχει επανειλημμένως παρατηρήσει (*Ετήσια Έκθεση 2011*, σ.101-105). Έπειτα από σχετική αναφορά (υπόθεση 210289/2015), ο Συνήγορος απευθύνθηκε στο ΙΚΑ-ΕΤΑΜ ζητώντας την άμεση εφαρμογή του νόμου, με έκδοση εγκυκλίου ή και χωρίς αυτή<sup>8</sup>. Χρειάστηκε να παρέλθει ακόμη ένα εξάμηνο για να εκδοθεί τελικά η εγκύκλιος 27/25.7.2016 και να καταστεί δυνατή η έναρξη της διαδικασίας αναγνώρισης του χρόνου ασφάλισης των ενδιαφερομένων.

### Ταφή και αποτέφρωση

#### Ταφή ετεροδόξων

Προσκόμματα στην ταφή ετεροδόξων, τα οποία παλαιότερα είχαν απασχολήσει την ελληνική κοινωνία αλλά και τον Συνήγορο, οφείλονταν κατά κανόνα σε παρεξήγηση του χαρακτήρα των κοιμητηρίων ως εκκλησιαστικών ιδρυμάτων και όχι ως δημοτικών, όπως στην πραγματικότητα ισχύει. Σχετικές σποραδικές αναφορές αφορούν πλέον μόνο περιπτώσεις όπου έχουν μεν διατεθεί ξεχωριστά σημεία εντός των κοιμητηρίων με συναίνεση των ενδιαφερομένων, οι οποίοι όμως ενίστανται για το κατά πόσο τα σημεία αυτά είναι επαρκή ή αρκούντως αξιοπρεπή (υπόθεση 215840/2016).

**Σοβαρότερο ζήτημα, που θα μπορούσε να προσλάβει ευρύτερες διαστάσεις, αποτελούν οι αιτήσεις μουσουλμανικών σωματείων, εκτός Θράκης ή Δωδεκανήσου, να αποκτήσουν ξεχωριστά κοιμητήρια για δική τους αποκλειστική χρήση. Καταρχήν εύλογη ενόψει ιδιαίτερων θρησκευτικών εθίμων, η αξίωση αυτή θα μπορούσε**

8 <http://www.synigoros.gr/?i=health-and-social-welfare.el.amfisbitiseis-plasmaticos-xronos.172232>

### όμως να θέσει σε κίνδυνο τον κοσμικό χαρακτήρα των κοιμητηρίων.

Ο κίνδυνος αυτός καθιστά κατανοητή την αμηχανία της διοίκησης, εκτός βέβαια όταν αυτή εκδηλώνεται κατά τρόπο αναχρονιστικό, όπως λόγου χάρη στην περίπτωση συνδέσμου δήμων ο οποίος, προκειμένου να εξετάσει σχετικό αίτημα (υπόθεση 214783/2016), φέρεται να ζήτησε την έγκριση της τοπικής Μητρόπολης.

### Κέντρα Αποτέφρωσης Νεκρών

Σε συνέχεια υπόθεσης σχετικά με τη δημιουργία και λειτουργία Κέντρων Αποτέφρωσης Νεκρών (ΚΑΝ) στους δήμους της χώρας (υπόθεση 163820/2013), μόνη σημαντική εξέλιξη ήταν η ενημέρωση από τον Δήμο Πατρέων ότι διαθέτει ήδη ακίνητο και δρομολογεί την κατασκευή του κέντρου. Οι Δήμοι Αθηναίων και Ηρακλείου, σύμφωνα με τις τελευταίες απαντήσεις τους, βρίσκονται στη διαδικασία εύρεσης ακινήτων για τον σκοπό αυτό, ενώ ο Δήμος Θεσσαλονίκης επανήλθε σε απόφαση δημιουργίας ΚΑΝ σε νεκροταφείο ιδιοκτησίας του, ωστόσο, αυτό βρίσκεται στη διοικητική περιφέρεια του Δήμου Πυλαίας – Χορτιάτη, ο οποίος έχει ασκήσει αίτηση ακύρωσης κατά της ανωτέρω απόφασης.

## ΔΙΑΚΡΙΣΕΙΣ ΛΟΓΩ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΟΥ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ Ή ΤΑΥΤΟΤΗΤΑΣ ΦΥΛΟΥ

Όπως ήδη επισημάνθηκε στην εισαγωγή, η συμπερίληψη της ταυτότητας φύλου και των χαρακτηριστικών φύλου στους λόγους διάκρισης στον νέο νόμο για την ίση μεταχείριση (Ν. 4443/2016), καθώς και η χρήση του ορθότερου όρου «σεξουαλικός προσανατολισμός» έναντι του «γενετήσιος προσανατολισμός» αποτελεί ιδιαίτερα θετική εξέλιξη.

**Ωστόσο, είναι προφανές ότι η εστίαση μόνο στο πεδίο της απασχόλησης για την καταπολέμηση των διακρίσεων λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού, ταυτότητας φύλου ή χαρακτηριστικών φύλου υποβαθμίζει ή αγνοεί μια σειρά άλλων πεδίων στα οποία τα ΛΟΑΤ άτομα συνεχίζουν να υφίστανται διακρίσεις και να γίνονται θύματα αρνητικών στερεοτύπων, προκαταλήψεων ακόμα και βίαιων επιθέσεων.**

### Η κατοχύρωση των δικαιωμάτων των παιδιών ομογενεϊκών οικογενειών

Αρρύθμιστο παραμένει το ζήτημα της νομικής θέσης των παιδιών που μεγαλώνουν εντός ομογενεϊκών οικογενειών (δηλαδή οικο-

γενειών που αποτελούνται από δύο γονείς του ίδιου φύλου), ακόμη και μετά τη σύναψη συμφώνου συμβίωσης υπό τις διατάξεις του Ν. 4356/2015. Τα παιδιά αυτά συνεχίζουν να αντιμετωπίζουν ποικίλα νομικά και πραγματικά προβλήματα από την έλλειψη έννομης σχέσης με τον/τη συμβίο-α του νομικού γονέα τους (π.χ. στις ληξιαρχικές εγγραφές, στην εκπροσώπησή τους στο σχολείο, στην πρόσβαση σε περίθαλψη κ.λπ.). Ιδίως σε περίπτωση απώλειας του νομικού γονέα, το έτερο μέλος του συμφώνου δεν διαθέτει επαρκή νομική δυνατότητα να επιληφθεί των συμφερόντων του παιδιού στο πλαίσιο οποιασδήποτε συντεταγμένης διαδικασίας. Η πρόταση<sup>9</sup> που είχε καταθέσει ο Συνήγορος για τη μερική έστω επίλυση του ως άνω ζητήματος δεν συμπεριελήφθη τελικά στον νόμο, αλλά δεν αποτέλεσε και αντικείμενο μεταγενέστερης ρύθμισης, γεγονός που διατηρεί το ζήτημα των γονεϊκών δικαιωμάτων των ομόφυλων ζευγαριών σε νομοθετική εκκρεμότητα<sup>10</sup>.

Όψη των προβλημάτων που δημιουργούνται στην πράξη από την απουσία οποιασδήποτε ειδικής ρύθμισης για τα παιδιά που μεγαλώνουν σε ομογενεϊκές οικογένειες, ακόμη και αν το ομόφυλο ζευγάρι έχει νομίμως τελέσει γάμο στο εξωτερικό, αποτελεί η διαδικασία καταχώρισης των παιδιών αυτών στο Ειδικό Ληξιαρχείο. Το Υπουργείο Εσωτερικών (Διεύθυνση Αστικής και Δημοτικής Κατάστασης) αρνείται την καταχώριση των τέκνων αυτών, молο- νότι ένας εκ των γονέων είναι έλληνας, με την αιτιολογία ότι δεν προβλέπεται στην εθνική νομοθεσία η σύναψη γάμου ομόφυλων ζευγαριών. Κατά συνέπεια, τα τέκνα που γεννήθηκαν σε γάμο από- μων του ίδιου φύλου στερούνται στη χώρα μας την αστικοδημο- τική αναγνώριση του νομικού δεσμού που τα συνδέει και με τους δύο νόμιμους –κατά το δίκαιο της χώρας διαμονής– γονείς τους και αδυνατούν να αποκτήσουν την ελληνική ιθαγένεια. Τα παιδιά αυτά, συνεπώς, υφίστανται δυσμενή μεταχείριση λόγω του σεξου- αλικού προσανατολισμού των γονέων τους.

Το πρόβλημα για πρώτη φορά τέθηκε υπόψη του Συνηγόρου το 2009, με αναφορά έγγαμου ζεύγους ανδρών μόνιμων κατοίκων Αυστραλίας, ενώ επανήλθε και αυτή τη χρονιά με αναφορά έγγαμου ζεύγους γυναικών, μόνιμα διαμενουσών στη Μεγάλη Βρε- τανία (υπόθεση 220664/2016). Η πρόσφατη υπόθεση είχε εν μέρει θετική έκβαση, καθώς το τέκνο καταχωρίστηκε τελικώς στη δημοτολογική μερίδα της ελληνίδας μητέρας, ως εκτός γάμου γεν- νηθέν τέκνο. Η διευθέτηση αυτή προφανώς δεν επιλύει οριστικά το ζήτημα, καθώς δεν καταγράφει την ακριβή σχέση που συνδέει το ζευγάρι, αλλά και το τέκνο με τους γονείς του, ωστόσο, πρα- κτικά επιτρέπει την αναγνώριση του νομικού δεσμού με τον έναν γονέα και την απόκτηση της ελληνικής ιθαγένειας από το τέκνο.

<sup>9</sup> [http://www.synigoros.gr/resources/20151201-dt-symfwno-symviwshs\\_5.pdf](http://www.synigoros.gr/resources/20151201-dt-symfwno-symviwshs_5.pdf)

<sup>10</sup> <http://www.synigoros.gr/?i=human-rights.el.danews.367457>

## Αιτούντες άσυλο

Η Σύμβαση της Γενεύης για τους Πρόσφυγες, καθώς και η ευρωπαϊκή και ελληνική νομοθεσία αναγνωρίζουν τα πρόσωπα τα οποία διώκονται λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού ή ταυτότητας φύλου ως χρήζοντα διεθνούς προστασίας. Στις παρατηρήσεις του στο σχέδιο νόμου για την υποδοχή των αιτούντων διεθνή προστασία (Οδηγία 2013/33/ΕΕ, αναδιατύπωση 29.6.2013) ο Συνήγορος επισήμανε την ανάγκη να περιληφθούν στον ορισμό των ευάλωτων προσώπων με ειδικές ανάγκες υποδοχής και οι περιπτώσεις θυμάτων άσκησης βίας λόγω φύλου, σεξουαλικού προσανατολισμού ή ταυτότητας φύλου. Ειδικότερα, πρότεινε στο Υπουργείο Μεταναστευτικής Πολιτικής να υπάρχει ειδική μέριμνα υποδοχής των αιτούντων διεθνούς προστασίας που διαθέτουν αυτά τα χαρακτηριστικά με ειδική αναφορά στον νόμο, καθώς η ανάγκη αυτή αναδείχθηκε από τη διερεύνηση συναφών αναφορών. Ενδεικτική είναι περίπτωση η οποία είχε απασχολήσει τον Συνήγορο στο παρελθόν (υπόθεση 17242/2007)<sup>11</sup>, στην οποία ο αναφερόμενος δεν θέλησε να δηλώσει τον σεξουαλικό του προσανατολισμό λόγω του γεγονότος ότι ο χώρος και οι συνθήκες υπό τις οποίες διεξαγόταν η συνέντευξη (παρουσία και άλλων ομοεθνών του, προβλήματα στη διερμνευία κ.λπ.) δεν του εξασφάλιζαν την αναγκαία εμπιστευτικότητα και ασφάλεια.

Αντίστοιχη είναι η υπόθεση ομοφυλόφιλης αιτούσας άσυλο, στο πλαίσιο της οποίας ο Συνήγορος παρενέβη προς την υπηρεσία Ασύλου και την ΕΛΑΣ, υπενθυμίζοντας την υποχρέωση εξέτασης της προσφυγικής ιδιότητας σε περιπτώσεις ΛΟΑΤ αιτούντων και τονίζοντας παράλληλα την ανάγκη η διεξαγωγή της συνέντευξης να γίνεται σε συνθήκες που διασφαλίζουν το απόρρητο και την εμπιστευτικότητα (υπόθεση 212092/2016). Τέλος, σε υπόθεση κράτησης διεμφυλικής αιτούσας άσυλο σε χώρο που δεν αντιστοιχούσε με την ταυτότητα φύλου της, ο Συνήγορος ζήτησε να λαμβάνεται υπόψη η ιδιαιτερότητα της κράτησης διεμφυλικών ατόμων, καθώς πρωταρχική υποχρέωση της πολιτείας αποτελεί η εξασφάλιση της προστασίας της αξιοπρέπειας και της σωματικής ακεραιότητας των κρατούμενων και επιφυλάχθηκε για πιο συγκεκριμένες συστάσεις (υπόθεση 186524/2014).

## ΔΡΑΣΕΙΣ ΠΡΟΩΘΗΣΗΣ ΤΗΣ ΑΡΧΗΣ ΤΗΣ ΙΣΗΣ ΜΕΤΑΧΕΙΡΙΣΗΣ. ΕΥΑΙΣΘΗΤΟΠΟΙΗΣΗ ΚΑΙ ΚΑΤΑΡΤΙΣΗ

Και αυτή τη χρονιά ο Συνήγορος επιδίωξε να υλοποιήσει όσο το δυνατό περισσότερες δράσεις για την προώθηση της αρχής της

ίσης μεταχείρισης. Πέρα από τις γενικότερες συστάσεις του με αφορμή τη διερεύνηση ατομικών περιπτώσεων που αναδείκνυαν συστηματικά προβλήματα σε ό,τι αφορά την εφαρμογή της αρχής της ίσης μεταχείρισης, ο Συνήγορος επιδίωξε την ανάπτυξη δράσεων ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης στην περιφέρεια της χώρας και ιδίως σε περιοχές που εμφανίζουν έντονη κοινωνική ένταση λόγω της διαμονής σημαντικού αριθμού προσφύγων μεταναστών ή Ρομά. Στο πλαίσιο αυτό πραγματοποιήθηκε σειρά επισκέψεων, συναντήσεων εργασίας, ημερίδων, συνεδρίων, επιμορφωτικών σεμιναρίων και εκδηλώσεων που στόχο είχαν την ενημέρωση και την ευαισθητοποίηση φορέων ή και του ευρύτερου κοινού σε θέματα καταπολέμησης των διακρίσεων. Παράλληλα, συνεχίστηκε η εντατική συνεργασία και ανταλλαγή τεχνογνωσίας του Συνηγόρου με άλλους φορείς που δραστηριοποιούνται εντός και εκτός Ελλάδας σε θέματα εφαρμογής και προώθησης της αρχής της ίσης μεταχείρισης.

Με δεδομένη τη διάχυση του ρατσιστικού και μισαλλόδοξου λόγου και τις προφανείς επιπτώσεις του στις διακρίσεις, ο Συνήγορος διοργάνωσε στις 12.4.2016 ημερίδα σχετικά με τον ρόλο των ευρωπαϊκών και διεθνών Αρχών ίσης μεταχείρισης στην αντιμετώπιση της ρητορικής μίσους και των διακρίσεων. Ειδικότερα συζητήθηκαν οι προκλήσεις του νέου θεσμικού πλαισίου κατά του ρατσισμού, η σχέση ελευθερίας και περιορισμού του λόγου, καθώς και η πρακτική των μέσων ενημέρωσης σε θέματα ρατσισμού και μισαλλοδοξίας. Στην ημερίδα συμμετείχαν εκπρόσωποι του Συμβουλίου της Ευρώπης, ομόλογοι με τον Συνήγορο θεσμοί από την Αλβανία και την Τουρκία και εισηγητές από τον νομικό και τον δημοσιογραφικό κόσμο<sup>12</sup>. Ο Συνήγορος συμμετείχε επίσης με στελέχη του και ενημερωτικό υλικό στο 19ο Αντιρατσιστικό Φεστιβάλ της Αθήνας στις 1-3.7.2016 στην Πανεπιστημιούπολη δίνοντας εμπράκτως το μήνυμα της κοινής προσπάθειας με τους πολίτες και τις οργανώσεις τους για την καταπολέμηση κάθε είδους διάκρισης. Το 2016 ολοκληρώθηκε επίσης δράση του Συνηγόρου για τις ευάλωτες κοινωνικές ομάδες, με στόχο την ενημέρωση των ομάδων αυτών, που πλήττονται ιδιαίτερα από τις συνέπειες της οικονομικής κρίσης, σχετικά με τα δικαιώματά τους<sup>13</sup>.

Σε ό,τι αφορά δράσεις επιμόρφωσης σχετικά με θέματα καταπολέμησης των διακρίσεων, ο Συνήγορος διατήρησε και ενίσχυσε τη σταθερή συνεργασία του με την Αστυνομική Ακαδημία και τη Σχολή Μετεκπαίδευσης της ΕΛΑΣ, καθώς και με την Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης, όπου παρέχει εκπαίδευση σε θέματα δικαιωμάτων και ίσης μεταχείρισης. Τέλος, ο Συνήγορος πραγματοποίησε συναντήσεις εργασίας με εκπροσώπους διεθνών και ευρωπαϊκών

<sup>11</sup> <http://www.synigoros.gr/?i=foreigner.el.prosbasi-asylo.50374>

<sup>12</sup> <http://www.synigoros.gr/?i=human-rights.el.danews.361020>

<sup>13</sup> <http://www.synigoros-solidarity.gr>

φορέων και οργανισμών. Ενδεικτικά, ο Συνήγορος συμμετείχε:

- Στο ετήσιο συνέδριο της Επιτροπής κατά του Ρατσισμού και της Μισαλλοδοξίας (ECRI) του Συμβουλίου της Ευρώπης με θέμα «Ο συμβουλευτικός ρόλος των εθνικών Αρχών κατά των διακρίσεων προς τη νομοθετική και εκτελεστική εξουσία και άλλους παράγοντες» (Στρασβούργο, 26-27.5.2016).
- Στη Γενική Συνέλευση του Ευρωπαϊκού Δικτύου Εθνικών Φορέων Προώθησης της Αρχής της Ίσης Μεταχείρισης - Equinet (Βρυξέλλες, 29-30.9.2016).

Σημειώνεται ότι ο Συνήγορος παραμένει ενεργό μέλος του Ευρωπαϊκού Δικτύου Εθνικών Φορέων Προώθησης της Αρχής της Ίσης Μεταχείρισης - Equinet, ένα δίκτυο οριζόντιας σύνδεσης και συντονισμού των επίσημων φορέων για την υλοποίηση των κοινοτικών Οδηγιών κατά των διακρίσεων στις χώρες της ΕΕ και στις υπό ένταξη χώρες. Η Αρχή συμμετέχει σε όλες τις ομάδες εργασίας του δικτύου και εκπροσωπείται συστηματικά στις συναντήσεις που πραγματοποιούνται ετησίως για την οργάνωση των εργασιών των ομάδων, αλλά και για την ανταλλαγή πληροφοριών σχετικά με θέματα διακρίσεων στο πλαίσιο των εκάστοτε επιλεγμένων δράσεων της ομάδας. Η Βοηθός Συνήγορος για την Ίση Μεταχείριση κ. Καλλιόπη Λυκοβαρδή μετέχει ως μέλος στο ΔΣ του δικτύου.